

podľa neho dve chyby. Chybou je myslieť si, že to, čo vidíme alebo vnímame pomocou ľubovoľného zmyslu, je subjektívne. Druhou chybou je viera, presvedčenie, že to, čo je fyzické, musí byť aj trvalé (večné). Zmyslové údaje Russell považuje za fyzické a za základné zložky hmoty. Navrhuje, aby sme čas rozdeľovali rovnako, ako to robíme v prípade priestoru. „Vec, ktorá trvá hodinu, treba pokladať za zloženú z mnohých vecí kratšieho trvania. Správna teória hmoty vyžaduje rozdelenie vecí tak na časové, ako aj na priestorové častice.“ (s. 164) Russell sa snažil objaviť povahu základných zložiek fyzického sveta, t. j. primárne sveta, ktorým sa zaoberá fyzika. Fyziku považuje za empirickú vedu, ktorá vychádza z evidencie získanej zo zmyslov. Potom skúmal názor, či by bezprostredné zmyslové údaje mohli patriť medzi základné zložky fyzického sveta, a tu Russell odpovedá kladne. Odmieta názor, že zmyslové údaje sú mentálne. Upozornil aj na príliš zjednodušené chápanie priestoru, chápanie kauzálnej korelácie medzi zmyslovými údajmi a zmyslovými orgánmi či na neodlišovanie zmyslových údajov od pocitov. Russell uzatvára, že „existencia zmyslových údajov je logicky nezávislá od existencie mysle a kauzálne je závislá skôr od tela vnímajúceho než od jeho mysle“ (s. 177).

Preklad Mariána Zouhara považujem za výborný. Text sa nielen dobre číta, ale po odbornej stránke podľa mňa spĺňa všetky požiadavky. Oceňujem aj prekladateľove poznámky pod čiarou či používanie hranatých zátvoriek priamo v texte, v ktorých prekladateľ uvádza pôvodný anglický výraz, čím znižuje riziko nesprávneho pochopenia (interpretovania) pôvodného textu (napr. súbory [collections]). Prekladateľ tiež porovnáva svoj preklad s viacerými vydaniaми daných štúdií a prípadné zmeny dopĺňa, čo považujem za vhodné, nakoľko tak preklad poskytuje viac informácií týkajúcich sa štúdií. Aj register tohto zborníka je vypracovaný starostlivo a prehľadne.

Jozef Žilinek

PhDr. Jozef Žilinek
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR

KONZERVATÍVNE OTÁZNIKY PRE PEDAGOGIKU

BRANISLAV PUPALA: *Narcis vo výchove. (Pedagogické súvislosti individualizmu.)* Bratislava, Typi Universitatis Tyrnaviensis – Veda 2004, 94 s.

Vo svojej najnovšej monografii *Narcis vo výchove* Branislav Pupala identifikuje riziká a napätia, ktoré do oblasti výchovy prinášajú procesy personalizácie prebiehajúce v období demokratizácie spoločnosti. V konfrontácii s jednostranne individualizačnými postupmi v pedagogike sa usiluje na základe všeobecnejších úvah o podstate výchovy vrátiť k základným (až definičným) charakteristikám výchovy

z hľadiska jej chápania ako istého stabilizačného sociálneho procesu. Tematicky presahuje samotnú pedagogiku, keď problematiku individualizácie odkazuje na sociológiu (kultúry) či sociálnu filozofiu, kde je výklad silne inšpirovaný najmä prácami G. Lipovetského a postojmi H. Arendtovej.

Individualistickú logiku považuje autor za podstatný faktor, ktorý v ostatnom období významne ovplyvnil výchovnú prax i jej teóriu a vytvoril (hoci skôr implicitne) pre ne základnú ideológiu. Tá stojí v pozadí vytvárania nosnejších pedagogických predstáv a postojov, tematických preferencií, koncepčných pedagogických rozhodnutí vrátane formovania niektorých metodologických prúdov a ich nástrojov. Napriek tomu, že aj v oblasti výchovy sociálny proces individualizácie zohráva nepochybne pozitívnu úlohu, naráža podľa neho na riziká vyplývajúce z opomínania tých aspektov výchovy, ktoré individualizáciu utlmujú a hrajú v prospech „celku“.

V pozadí problému stojí podľa B. Pupalu rozpor medzi personalizovanými postojmi k jedincom a principiálne adaptačnou funkciou výchovy, ktorej prostredníctvom dochádza k reprodukcii spoločnosti. Individualizačné procesy sa v pedagogickom diskurze stabilizujú a manifestujú najmä prostredníctvom normatívnych teórií či koncepcií výchovy, ktoré priamo a otvorene deklarujú príslušnosť k hodnotám personalizovanej spoločnosti. Pedagogika, ktorá sa ústretovo hlási k všeobecnej idei „alternatívnosti“, sa tak dostáva do vnútorných protirečení a paradoxov, z ktorých pre ňu vyplýva riziko, že sa vzdá svojich nadalternatívnych hodnotových ideálov a štafetu odovzdá do rúk všemožným etnopedagogickým projektom.

Dnešný pedagogický diskurz podľa autora preferuje len isté otázky, ale zabúda na niektoré iné; niektoré akoby vypadli alebo sú z neho celkom vynechané, pričom však môžu byť základné. Svoju skepsu voči nadmernej personalizácii výchovy preto zasadzuje do širšieho kontextu otázok o samotnej povahe výchovy, ktorú chápe ako špecifický sociokultúrny jav viažuci sa na ľudské spoločensvá, pre ktoré je reprodukcia i obnova kultúry existenčne konštruktívna. Výchova je tak v kultúre obsiahnutá ako konštitutívna ľudská činnosť v podobe medzigeneračného prenosu. Keď sa pokúša svoj konzervatívny prístup podoprieť úvahami vysvetľujúcimi výchovu ako kultúrny prenos a asimiláciu v zmysle vzťahu majority a minority, smer jeho úvah je dosť riskantný. Výchovu chápe ako vzťah majstrov (väčšiny, ktorá na základe rozvinutej štruktúry kultúrnych kompetencií kultúru žije) a učňov (menšiny, ktorá má potenciálne v rukách kontinuitu života v príslušnom priestore), inými slovami, je podľa neho vzťahom kompetentných k nekompetentným. Za otázne potom považuje, či sa za relativizáciu vzťahov väčšín a menšín nepripisuje väčšia sila tým menšinám, ktoré v skutočnosti silné nie sú, alebo či sa neotvára široký priestor príliš silným skupinám a či sa spoločnosť nevzdáva nástrojov na vyvažovanie odstredivých síl partikularizácie.

B. Pupalu správne konštatuje, že liberálne naladený človek nebude veľmi ochotný prijímať jeho definovanie výchovy ako asimilácie menšiny (detí) do kultúry väčšiny a jej chápanie ako vovádzanie „novicov“ do existujúcich pravidiel hry trvalého a trvajúceho. Hovorí spolu s H. Arendtovou, z ktorej vychádza, že prenikanie permissívnej tolerancie do výchovy vytvára a posilňuje priepasť medzi svetom

a deťmi, pretrháva ich „normálne“ vzťahy s dospelými, lebo výchova sa obracia na minulosť a prítomnosť, teda nie je jej funkciou pripraviť podmienky na zmenu sveta a vytváranie sveta nového. Toto ich tvrdenie sa však dá považovať len za vec názoru a nepomôže ani to, keď dodávajú, že pripravovať novú generáciu na nový svet môže znamenať len vytrhávať jej z rúk šancu vytvárať niečo nové. Vyvíjajúca sa kultúra predsa v sebe zahŕňa tak mechanizmy konzervačné, ako aj inovačné, bez ktorých by ľudská civilizácia postávala na jednom mieste. Prípravu na zmenu obsahovali a obsahujú mnohé bázové hodnotové a interpretačné konštrukty takmer všetkých známych kultúr už celé stáročia a tisícročia. Vytváranie sveta nového (či aspoň iného) vrátane viery v nového budúceho človeka je zabudované do celej škály sociálnych i kognitívnych konštruktov či etických konceptov a niet dôvodu tvrdiť, že príprava detí na udržanie generačnej kontinuity by ich mohla obchádzať. Príprava detí na zmenu a vytváranie sveta nového sa nedá od výchovy odmyslieť – tak ako sa svet nepretržite vzťahuje k budúcnosti a deti do nej zahŕňa ako jej potenciálnych realizátorov. Preto nemáme dôvod pochybovať o tom, že poslaním výchovy je pestovať v deťoch aj spôsobilosti, ktoré sú prípravou na opúšťanie tradícií. Chápanie výchovy ako asimilácie menšiny (detí) do kultúry väčšiny sa v demokratických podmienkach javí nielen ako problematické, ale aj ako nerentabilné, keďže kultúra v nijakom geografickom regióne či štátnom celku nie je „jedna“; spoločnosť je väčšinou natoľko etnicky, sociálne stratifikovaná a diverzifikovaná z hľadiska životných štýlov, že hovoriť o menšine a väčšine v rozličných prierezových rovinách neprináša zjavný efekt.

Záver monografie obstarávajú odkazy na Foucaultove úvahy o moci, ktoré často zvyknú používať naši psychológovia a pedagógovia v úsilí o odmietnutie používania výlučne nedirektívnych metód v terapeutických či výchovných aktivitách. Pupala cez Foucaultovo vymedzenie pastorálnej moci moderného štátu, ktorá „individualizuje a spája do celku“, postupuje k záverečnému tvrdeniu, že socializácia a výchova sú bez sociálnych tlakov nemožné a nevysvetliteľné, takže volanie po prirodzenosti, spontánnosti a *free* prístupoch v mene personalizovanej výchovy je teoreticky anachronické, utopické a vlastne nekorektné. Je ale otázne popierať či posudzovať rentabilitu týchto prístupov v dnešnom našom prostredí od stola univerzitných katedier, pretože mieru konštruktívnosti ich udomácnovania môžu potvrdiť či rozhodnúť kvalifikovane len výsledky pedagogickej praxe, s ktorými nás knižka oboznamuje poskromne. A treba myslieť aj na to, že narcizmus nehrozí len jednotlivcovi, ale aj samotnej kultúre, skupine, etniku, národu či štátu. A kam vedie, to už dejiny ukázali dostatočne kruto.

Monografiu *Narcis vo výchove* napísal autor pútavým spôsobom (prelínajú sa v nej teoretické úvahy, analýzy, komentované odkazy a diskusie prameňov, pripomínajúce niekedy až žáner recenzie). Text nás ľahko a prirodzene vedie k vytvoreniu vlastného obrazu a názoru na prebiehajúce zmeny v prístupoch k výchove i na pohľad „z druhej strany“. Tá sa možno ani nedá nazvať hneď „odvrátenou“, ale skôr „nedostatočne reflektovanou“, lebo nadšenie pre inovácie smerom k individualizácii výchovných procesov sa zrejme musí z času na čas zastaviť pri limitoch vyznačených

povahou či samotnou podstatou veci, uvedením si potreby domýšľania subtilných otázok vlastnej adekvátnej miery a opodstatnenosti. A to najmä v citlivej a krehkej oblasti výchovy, samozrejme, ak sa jej úplne nechceme zriecť a vôbec uznávame potrebu jej pôsobenia či existencie ako dôležitého druhu socializačnej praxe. Hoci každý nemusí pociťovať potrebu konzervatívneho postoja k výchove do takej miery ako autor a môže byť zaniateným prívržencom zavádzania nových prístupov, monografia sa dá považovať za kvalifikovaný kľúč do dverí, ktoré otvárajú problém. Za inšpiráciu a miestami, zdá sa, že až zámerne (?) provokatívnu výzvu či impulz, aby sme začali odbornú diskusiu v súvisi s tvrdeniami, ktoré dnes u nás nie sú „v súlade s trendmi“. Či sa táto diskusia rozvinie a akým smerom sa bude uberať, to uvidíme zrejme neskôr, ale naznačený konzervatívny prístup by vo svojom „strete s liberalizáciou“ nemal strácať zo zreteľa, že nejde len o vec odbornej diskusie, ale aj o to, že moc v demokratickom štáte, ktorú spomína, je delegovaná občanmi, ktorí si sami určujú, či sa má výchova odohrávať na báze rešpektu k prirodzenosti ich detí, či *free* prístupov. A tiež to, že tak ako nebezpečenstvo „narcizmu“ hrozí jednotlivcovi, skupine, kultúre či štátu, hrozí aj teóriám, prístupom či koncepciami. Obracanie sa na alternatívne riešenia a zohľadňovanie špecifik sa ukázalo doteraz v demokratickom svete ako najrentabilnejšia obrana.

Blanka Šulavíková

PhDr. Blanka Šulavíková, CSc.,
KVS BK SAV
Dúbravská cesta 9
813 64 Bratislava
SR
e-mail: ksbkblan@savba.sk

ČO JE TO METAFYZIKA?

BRIAN CARR: *Úvod do metafyziky*. Bratislava, Iris 2004, 140 s.

Na jednu z najkomplikovanejších otázok *Čo je metafyzika?* sa pokúsil v duchu analytickej filozofie 20. storočia odpovedať jeden z popredných britských filozofov Brian Carr. Jeho práca vyšla už v roku 1987. Hoci nesie názov *Úvod* a je predkladaná širokej čitateľskej verejnosti, je to dielo na čítanie pomerne ťažké, vyžadujúce od čitateľa neustále premýšľanie. Vznikalo na jeho seminároch v diskusiách so študentmi, ako aj v polemikách s kolegami. Hlavným cieľom autora, ako sám píše na s. 25, je „predstaviť určitý druh metafyzického skúmania, ktoré som nazval minimálnou činnosťou, kategoriálnym opisom“. V pozadí tohto cieľa je boj proti bežným obvineniam antimetafyzikov (logických pozitivistov), podľa ktorých metafyzické tvrdenia prekračujú hranice akéhokoľvek možného potvrdenia alebo vyvrátenia